

Bárdos Judit:

A vizstulai hajós

Radó István: Egy filmdramaturg emlékei. A bevezető tanulmányt írta, a visszaemlékezés szövegét válogatta és szerkesztette Buza Péter. Szerkesztette Pintér Judit. MMA Kiadó, 2020, 187 oldal, 3800 Ft.

Kik készítettek az elsők között magyar feliratokat némafilmekhez? Az 1910-es években Lakner Artúr, a híres Lakner bácsi, a gyermekszínház vezetője, Karinthy Frigyes, Korda Sándor és a könyv szerzője, Radó István, többek között. Az utóbbiak, Korda és Radó már arra törekedtek, hogy némi artisztikumot is vigyenek a feliratokba. Azaz úgy fogták fel a filmdramaturgiát, ahogyan egy idegen nyelvű film magyar feliratait író szinkron-dramaturg ma is felfogja: ne csak nyersfordítás legyen, hanem igazán magyar szöveg, nyelvhelyességét és megformáltságát tekintve is. Heltai Jenő viszont nem vállalta a saját műveiből készült némafilmek feliratozását.

Az első magyar laboratórium az Uránia mozi pincéjében volt. Melyek voltak az első pesti mozik? A Royal Apolló (később Vörös Csillag), a Fórum (ma Puskin), a City (ma Toldi), a Bodográf (később Bányász), az Emke (később Gorkij). Melyek voltak az első szaklapok? A *Film Színház Irodalom* (Egyed Zoltán lapja), a *Kinematográf* (Lenkei Zsigmond), a *Mozihét* (Korda Sándor), a *Mozgófénykép Híradó* (Roboz Imre). Irodalmi és színházi lapok is közöltek kritikákat filmekről.

Ilyen és ehhez hasonló érdekességek sokaságát meséli el a szerző ebben az 1970-ben írott könyvben a magyar filméletről a tízes évektől a negyvenes évek végéig. Ő „filmemberként” határozza meg magát, azaz mindig azt tette a magyar és nem magyar filmek és a filmforgalmazás érdekében, amire éppen szükség volt. Feliratokat készített némafilmekhez, később zenés filmek dalszövegeit fordította, és saját tapasztalatai alapján kidolgozta a hangosfilm feliratozásának gyakorlatát. Ha kellett, kritikákat írt a szaksajtóba, ha kellett, producerként tevékenykedett. Nagy ötletei voltak a filmek reklámozása érdekében. Ha arra volt szükség, „pr manager” lett a szó mai értelmében. Például a Metro-Goldwyn-Mayer reklámfüzetében lévő cikkek, ismertetések, képek alapján szervezte az amerikai filmek propagandáját. Kifogyhatatlan volt az ötletekből. Eleinte röpcédulákat osztogattak a filmekről, később gyufacímkeket készítettek, melyen a Metro szó és a film címe volt olvasható, ezt a kávéházakban ingyen osztogatták, azaz mindenki annyiszor látta, ahányszor rágyújtott. Az *Óz, a csodák csodája* mesefiguráinak felhasználásával ruhaanyagokat és kendőket készítettek,

melyeket a Gerbaud-ban manekeneken látni lehetett, s melyeket a Corvin Áruház hirdetéséből már ismertek az emberek, mire a filmet bemutatták.

A szórakoztató történetek írójának nem volt olyan könnyű élete, amelyet ez az elbeszélői hang sejtet. Radó riporterként, újságíróként kezdte pályáját. Amikor filmfeliratozóra volt szükség, filmemberré vált. A Tanácsköztársaság idején a mozis direktórium vezetője lett. Ezután természetesen letartóztatták. 1922-ben folytathatta pályáját. Egy másik „szórakoztató” epizód az életéből, melyet éppoly könnyed hangon mesél el, mint a fentieket: 1941-től 1942-ig internáltként élt Nagykanizsán. Itt a „tizennégy kicsi négernek” még viszonylag tűrhető élete volt egy humánus táborparancsnok jóvoltából, Radó például irodai munkát végzett. Azért nevezték magukat így, mert az volt a „bűnük”, hogy az 1939-es zsidótörvény után stróman neve szerepelt a filmek stáblistáján, melyekben dolgoztak. Később a koalíciós időkben, és azután sem ismerték el, nem jutott jelentős pozícióhoz a filmszakmában, mint Buza Péter alapos bevezető tanulmányából kiderül. (1972-ben halt meg.)

Befejezésül – a könyv hangulatához illően – álljon itt egy humoros történet. Cecil B. Mille *A volgai hajós* című filmjének magyar elfogadtatásával Radónak mint feliratozónak igen meggyűlt a baja 1926-ban. (A cím a volgai hajóvontatók dalára, az *Ej, ej, uhnyem-re* utal.) A cenzúra kétszer betiltotta a filmet. Az első változatban a bolsevikok az utolsó pillanatban elkergetik a fehéreket és megmentik a vörös főhőst a közönség és szerelme számára. Ezután átmontírozták a filmet úgy, hogy a kivégzőosztag felsorakozik, azt lehet feltételezni, hogy a főhőst kivégezték. Ám a cenzúra ezt a verziót sem fogadta el! Végül kiderült, hogy csak a címmel volt baj. Az orosz folyó neve a cenzorok szerint rokonszenvtüntetésekre adhatna alkalmat. Ha *A visztulai hajós* címen forgalmazzák a filmet – ez volt Radó ötlete – akkor a film nem kelt forradalmi indulatokat. Így is lett, ezzel a címmel a cenzúra engedélyezte a film bemutatását.

Élet és irodalom, 2020. november 13. 20. o.